SØR-VARANGERS URBEFOLKNING OG STATLIG ANSVARSFRASKRIVELSE!

Grensesettingen i 1826 og konsekvensene for skoltekulturen

Skoltene er ofte blitt kalt en samisk minoritetskultur, og er den minoritetsgruppen som over tid har vært hardest presset av alle urbefolkningsgrupper i Norge. Før grensesettingen mellom Russland og Norge/ Danmark i 1826 var skoltene en samlet befolkning, og de hadde sine sii'daområder i dagens Sør-Varanger og på Vest-Kola. Grensesettingen delte skoltenes landområder og befolkningen ble av den grunn splittet og bor nå i nasjonalstatene Norge, Finland og Russland. Under Stalintiden i Russland ble flere av de mannlige skoltene som ikke ønsket å være med på en kollektivisering skutt. I tillegg ble skoltene flyttet og fjernet fra sine egne sii'daområder i Russland. De bor i dag spredt rundt omkring fjernt fra sine tidligere sii'daområder. De finske skoltene bor i dag på de tidligere Neidenskoltenes høst- og vinterboplasser, som strekte seg fra dagens Sør-Varanger til nordsida av Inaresjøen. Grensesettingen i 1826 delte som nevnt Neidensii'daen i omtrent to halvdeler. Den ene halvdelen ble på norsk side, i det som i dag kalles Sør-Varanger. Den andre halvdelen ble på finsk side. Neidensii'daens befolkning ble etter grensesettingen boende på den norske siden, fordi hovednaturgrunnlaget ble på den norske siden. Pasvikskoltene på sin side, som også fikk delt sitt sii'daområde i to, ble tvunget ut av Norge i første halvdel av 1920-tallet, og måtte flytte til den finsk/ russiske siden.

Rettighetstap og diskriminering

Neidenskoltene ble fratatt i årenes løp alle sine hevdvunne rettigheter og sitt næringsgrunnlag. Først kjempet de i mange år hardt for å beholde livjelakfisket for seg selv, men i 1908 mistet de eneretten til dette fisket (kfr. for øvrig NOU 1997:4, kapittel 7, som har en god beskrivelse av skoltenes rettighetstap). Senere på slutten av 1920-tallet ble skoltene presset på uærlig vis ut som reingjetere for egen reinflokk. Dette er også beskrevet i forannevnte NOU. Skoltene ble i alle år etter grensesettingen diskriminert og undertrykt på alle måter. Av staten, samene, lokale myndigheter og av lokalbefolkningen i kommunen. Slik diskriminering foregikk offentlig til lenge etter siste verdenskrig. Dette kommer blant annet til uttrykk idet skoltene som bodde i Skoltebyen aldri fikk målt opp tilleggsjord for sitt jordbruk, mens den øvrige befolkningen i bygda fikk oppmålt det de trengte. Men diskrimineringen på den tiden kom også frem på andre måter. Kan nevne et eksempel fra Tanners bok, "Skoltlapparna". En lokal lærer i Neiden skrev til Tanner at skoltejentene som hadde huspost i Kirkenes, ofte kom hjem til Neiden med "bastardunger". Slike og flere andre nedsettende ord var vanlig brukt av så vel personer i offentlige stillinger som av andre i lokalsamfunnet på den tiden.

Virkningen av den uheldige fredningen av Skoltebyen

Dagens uheldige fredning av Skoltebyen har ført til at skoltene, som var/ er Neidendalens urbefolkning sitter igjen som tapere, idet de denne gang blir fratatt forvaltningsretten til egne private eiendommer uten noen form for erstatninger fra staten. Mens den befolkningen som i sin tid koloniserte Neidendalen sitter like trygt på sine eiendommer. Skoltene som tidligere hadde bruksrettighetene til ressursene i området, har i dag tapt alt og gjort rettsløse i eget samfunn. De er blitt en slags para kaste som ikke kan eie noe.

Blir skoltene fortsatt diskriminert

Skoltene blir fortsatt diskrimineres som tidligere, og det kommer til uttrykk på flere måter. Blant annet ved at verken den norske stat eller Sametinget har godkjent at skoltene er en særegen minoritetsgruppe. Videre har skoltene verken tidligere eller pr dags dato fått noen form for økonomisk bistand for å kunne ivareta og utvikle sitt samfunn. Skoltene kan i dag dokumentere sine historiske rettigheter og alle sine rettighetstap. Til tross for denne dokumentasjonen blir skoltene fortsatt ikke gitt de samme muligheter som det samiske samfunnet generelt har fått i de seneste årene. Sametinget fører i dag videre den statlige assimileringspolitikken ved å usynliggjøre skoltekulturen. Blant annet ved at det fra samisk side kontinuerlig avvises å bruke skoltebegrepet, men i stedet bruker begrepet østsame om skoltene. Dette er på en måte å underkjenne vår selv-definering og strider imot ILO-konvensjonen nr. 169s artikler.

Norsk bistandspolitikk til det samiske samfunn

Den samiske befolkningen har i årevis mottatt millioner av kroner for å kunne etablere og utvikle det samiske samfunnet. Etablering og oppbyggingen av Sametinget og dets organer er et godt eksempel på dette. I det siste har myndighetene med raus hånd gitt 75 millioner kroner til et fond, som Sametinget skal fordele til språkopplæring og diverse andre tiltak. Disse pengene er en tilleggsbevilgning fra staten til samene som på ingen måte er så truet at samekulturen står i fare for å gå under dersom pengene ikke ble bevilget. Skoltene i Norge derimot har mistet sitt språk, sitt ressursgrunnlag, og fornorsk-ningen har i hovedsak ført til at de fleste av skoltene har mistet sin kulturelle identitet. Uttrykk for dette er fra tidligere beskrevet i media ved at flere av "østsamene" ikke ønsket rettigheter på etnisk grunnlag. Men disse rettighetene er kun på etnisk grunnlag, fordi ingen andre en skoltene har disse rettighetene. Skoltesii'daenes rettigheter var et fellesanliggende som fellesskapet fordelte mellom seg, og rettighetene gjelder derfor for et kultursfellesskap, eller en etnisk gruppe. Derfor er det ekstra bittert for oss skolter å se at staten hele tiden bidrar til å styrke og ivareta den samiske kulturen, mens skoltekulturen som holder på å "bukke under" fortsatt verken blir sett eller vurdert verdig for statlig bistand for å kunne bevare sin kulturelle egenart. Skoltenes kultur og historie er beskrevet i statlige uredninger, men likevel fortsetter staten sin tidligere urbefolkningsfiendtlig politikk mot skoltene. Skoltene blir fortsatt ikke gitt livets som tidligere, og heller ikke et økonomisk grunnlag for å bli i stand til å ivareta sin kultur på egne premisser. Til tross for denne unnlatelsen profilerer den norske stat seg internasjonalt som en forkjemper for verdens urbefolkninger.

Oppløsning og fornorskning

Skoltebefolkningen på Kolaområdet bodde før grensedelingen (1826) i et sii'dafellesskap. Men dette kulturfellesskapet gikk i oppløsning på grunn av grensesettingen, verdenskrigene, Stalintiden, den russiske revolusjonen og de sosialdarwinistiske strømningene som feide over Europa på 1800- og tidlig på 1900-tallet. Den russiske revolusjonen og den kalde krigen førte videre til at de skoltene ble fortrengt fra sine områder i Russland og fra Pasvik i Norge. Det var kun på Neidensii'daen at skoltene har blitt boende på sitt eget sii'daområde, men etter grensesettingen ble Neidenskoltenes område innskrenket til et lite reservat, sommerboplassen i Skoltebyen. Skoltebyen har i historisk tid vært Neidenskoltenes sommerboplass. Imidlertid var fornorskningspolitikken hard for den lille gruppen av skolter som ble boende i Skoltebyen. Det førte blant annet med seg at alle norske skolter ble tvunget i begynnelsen av forrige århundre til å endre sin russiske navn til norske navn. De norske skoltene har mistet sitt språk, sitt naturgrunnlag og har i de siste årene blitt kastet ut av sitt siste kjerneområde på grunn av fredningen av Skoltebyen. I og med denne fredningen av Skoltebyen har skoltene i Norge mistet alt og er i dag et folk uten land på lik linje med de tyrkiske kurderne. Skoltene som i historisk tid var en folkegruppe som kan dokumentere sine ressursområder har med denne handlingen blitt sett på som en utdødd kultur. Dette må vel være det siste overgrepet det norske samfunn med Sametingets hjelp har gjort mot den minste og eldste urbefolkningen i landet.

Skoltebefolkningen og Sametingets overformynderi

Både sigøynere, jøder og andre minoritetsgrupper i Norge har fått erstatninger av ulike årsaker, også for diskriminerende behandling mv. Skoltebefolkningen som kom under norsk forvaltning etter 1826 og har gjennomgått de hardeste former for diskriminering, er fortsatt overlatt til seg selv og til Sametingets overformynderi. Den norske regjering og Storting må være klar over at før 1826 var skoltene en selvstendig folkegruppe, med selvstyre innen den russiske forvaltningen. Skoltenes sii´daordning er senere benyttet for å rekonstruere den samiske sii´dasystemet. De er også viktig å få frem at skoltesii´daene var et intakt kulturfellesskap i mange hundre år, og uavhengig av de norske samene. Skoltene ble før grensesettingen kalt for de russiske samer, fordi de var under russisk verdslig og kirkelig jurisdiksjon. Man må også kunne betegne skoltebefolkningen før grensesettingen som et folk, fordi de var i et kulturfellesskap med tilnærmet selvstyre under den russiske administrasjonen de siste 300 år. Det kulturfellesskapet var helt inntakt til grensefastsettingen i 1826, men skoltenes administrasjon og styre fungerte lenge etter den tid. Dette viser at skoltene aldri har vært underlagt samisk administrasjon, og bør det heller ikke i fremtiden. Samene har heller ikke i historisk tid som man kjenner til hatt et tilsvarende kulturfelleskap eller styringsform. Imidlertid har noen forskere har ment at de forutsetter at samene tidligere kunne hatt et tilsvarende system, som skoltenes sii'dafellesskap. Imidlertid er dette bare hypoteser og ikke fakta som kan dokumenteres. Skoltekulturen har videre en rekke kultursymboler som skiller kulturen fra samekulturen. Blant annet at skoltene var/ er ortodokse, mens samene hovedsakelig er læstadianere eller lutheranere. Flere forskere, blant andre to norske, Astri Andresen og Einar Niemi mener at skoltene er en særegen/ unik minoritetsgruppe. Einar Niemi har ved flere anledninger skrevet at skoltesamene er en liten minoritet i minoriteten.

Kristning av skoltene og den "statlige unnskyldningen uteblir"

Hellige Trifon fikk i oppdrag av den russiske tsar å kristne skoltene på 1500-tallet. På samme tid var skattegrensen (Malangen) i Nord-Troms. Som nevnt var skoltesii´daene før 1826 under russisk jurisdiksjon og skoltene ble regnet som russiske borgere. Den nærmeste norske samiske befolkningen på samme tid var i Nesseby kommune, men de ble ikke forsøkt kristnet. Årsaken etter undertegnedes mening er at tsaren mente at skoltene var en egen folkegruppe, forskjellig fra samene. Undertegnede tror også at dersom tsaren hadde ansett samer og skolter som et folk, så ville samene i Nesseby-området også blitt kristnet på samme tid. Den norske stat og kongen har beklaget og gitt samene en uforbeholden unnskyldning. De statlige myndigheter har i årevis bidratt økonomisk til at den samiske kulturen har blitt styrket. Dette er prisverdig av den norske stat og i henhold til internasjonale konvensjoner. Skoltene er den eldste urbefolkningen i området kan dokumentere sine historiske rettighetstap, men har hittil ikke blitt tilgodesett på noen måte av de statlige myndigheter. Staten har til i dag heller ikke kommet med verken beklagelser eller unnskyldninger mot de overgrep som staten har vært pådriver og utøver for, og ført til at hele skoltekulturen holder på å gå i oppløsning.

Et skolte kultursenter-/ museumsanlegg er under etablering

I de siste årene har det blitt jobbet hardt for å få etablert et nasjonalt skolte kultursenter og museum i tilknytning til Skoltebyen i Neiden. Dette arbeidet har pågått over flere år, nettopp for å hindre at skoltekulturen i Neiden og Norge blir borte. Utviklingen går i dag i en negativ retning, fordi de av skoltene som i flere år har stått som pådrivere for denne utviklingen har blitt skjøvet ut av Sametingets organer. I dag er det Sametingssystemet som ha tatt føringen over utviklingen og revitaliseringen av skolekulturen i Neiden. Dette er fullstendig uakseptabelt og et paradoks, fordi det samiske samfunn i alle år har "ropt" at det er samene selv som skal legge premissene for utviklingen av det samiske samfunn.

I Neiden står deler av den samiske eliten som delaktige i en usynliggjøringskampanje mot skoltekulturen. Er dette en utvikling som det samiske samfunn for øvrig kan være stolt og tjent med? At den tidligere statlige assimileringspolitikken var katastrofal er kjent, men at Sametinget innkorporerte politikken var kanskje uventet? I samme forbindelse har den norske regjering og Storting vært lite villige til å skaffe finansiering, men hele tiden kommet med argumenter for å trekke ut tiden. En snarlig statlig finansiering av et kultursenter- og museumsanlegg kunne være en god begynnelse i så måte. Fordi dette senteret kunne bli et kraftsenter for å få i gang den kulturelle revitaliseringen. Dette kunne på sikt være med på å styrke skoltens kulturfellesskap i hele regionen. Østsamisk museum- og kultursenter er i dag under etablering. Kontorlokalene leies i dag på det gamle Neidenelven Turisthotell, som har vært til salgs i et par år. Hotellet eier nesten halve Skoltebyen og bygningene ligger på en gammel skolteboplass.

Dessuten ligger hotellet like ved E6 og i Skoltebyen. I dag ser man ikke egentlig andre muligheter for en tomt der det er plass til å bygge et kultursenter-/ museum som ligger nær nok Skoltebyen. Skoltebyen, som i flere århundrer har vært skoltenes sommerboplass, er i dag muligens det eneste sted i hele det tidligere sii'daområdet der skoltene fortsatt bor på sitt opprinnelige område. Derfor er Skoltebyen det viktigste identitetsskapende sted for skoltene i Norge.

Fra 1965 har det vært holdt årlige gudstjenester ved St. Georgs kapell, og Skoltebyen har fra den tiden også blitt et sentralt religiøst møtested for skoltene i Norge, Finland og Russland.

I dag jobber finske investorer med planer om å overta, kjøpe eller leie Neidenelven Turisthotell. Ifølge avisskriveriene har disse planene kommet langt på vei, idet det er antydet at de har planer om å få hotellet i drift til sommeren. Østsamisk museum leier i dag en del av det gamle hotellbygget, men har kun en måneds oppsigelsesfrist. Dersom de finske får finansieringen i orden, kan det hende at leieavtalen som Østsamisk Museum har med dagens eier blir oppsagt og museet kastet ut.

Skjer dette vil det rett og slett kunne bli en katastrofe for en fremtidig oppbygging av et nasjonalt skolte kultursenter-/ museumsanlegg i tilknytning til Skoltebyen. Muligheten for å få til en revitalisering av kulturen kan bli borte for godt, fordi det meste av arealene i Skoltebyen da blir under de nye hotelldrivernes eie. Skoltene hadde før grensesettingen bruksretten til hele Neidensii'daen inklusive Skoltebyen. Det vil derfor være av stor symbolsk betydning om skoltene fikk hele Skoltebyen under sin forvaltning. Høyst sannsynlig får skoltene aldri den **unike** muligheten igjen til å få overta sin forfedres boplass, dersom ikke staten raskt trer støttende til og ordner med finansiering. Skal regjeringen vente til våren eller til sommeren eller ut året, da kan det dessverre allerede være for sent. Ikke bare for å overta Neidenelven Turisthotell, men problemene for å finne en tilfredsstillende tomt for å etablere et slikt museumsanlegg/ kultursenter er temmelig umulig i tilknytning til Skoltebyen. Senterets viktigste og kritiske funksjon blir i en revitaliserings sammenheng. De andre funksjonene kan bygges opp etter hvert.

Men når generasjonen med den kulturelle kunnskapen blir borte, så blir også en kulturell revitalisering umulig og et PARADOKS. I dag blir de lagt vekt på begrepet "østsame", men det er ikke det samme som en "skolt". Selv om begrepene sies å bety det samme, så stemmer ikke det. Skoltene i Neiden identifiserer seg som skolter, som skoltene i Finland gjør det. Sametingets assimileringspolitikk fører til at begrepet "østsame" blir det som skal reetableres i Neiden. De vil i praksis bey at skoltekulturen blir borte i Sør-Varanger og i Norge. Skulle dette skje, så vil det bli et tap for Sør-Varanger og en utvikling som ikke er ønskelig. Undertegnede vil gjøre alt for å indre at denne utviklingen vil komme med det første.

Skoltebyen og Skoltefossen er navn som viser at begrepet "skolt" har vært brukt om skoltene i Sør-Varanger; sammenhengende i minst 150 år. Særlig i en eventuell fremtidig markedsføringssammenheng er skoltebegrepet av uvurderlig verdi, også for lokalsamfunnet.

Skolteloven i Finland

Den finske stat har anerkjent skoltene i Finland som en særegen minoritetsgruppe. Dette er stadfestet lovs form i **Skolteloven**. Denne loven gir de finske skoltene spesielle særrettigheter i et eget næringsområde.

Men allerede i 1945 ble det vedtatt en egen "jordanskaffningslag" for skoltene i Finland. I tillegg til dette fikk de finske skoltene i 1946 lovfestet en rekke bruksrettigheter på land- og vannområdene, som de da fikk av staten. Ni år senere den 20. mai 1955 ble loven om anskaffelse av boplasser til skoltene i Finland vedtatt. I 1969 vedtok de finske myndigheter flere særskilte lover for skoltene som gjaldt anskaffelse av jord og reinsdyrsdrift. Den finske stat sørget for å gi skoltene i Finland egne boliger og eiendommer vederlagsfritt. De første boligene for skoltene var relativt små, så de ble derfor senere vedtatt nye lover om støtteordninger til utvidelse, reparasjon av disse og oppføring av nye og større boliger. I tillegg til dette har det blitt innført en rekke støtteordninger til de finske skoltenes næringsvirksomhet, som i hovedsak er fiske, fangst og reindrift. I 1980 ble det igjen innført en ny ordning som gav de finske skoltene en mulighet til å få støtte for andre tiltak innen skoltenes reindrift. I 1995 ble den nye "Skolteloven" vedtatt de 24. februar, lov nr. 253/ 1995. Den avløste de tidligere lover angående skoltene. Denne Skoleloven ble en del av det statlige lovverket knyttet til naturnæringsutøverne i de nordlige delene av Finland. Skolteloven er en spesiallov som har til formål å forbedre de finske skoltenes inntekts-muligheter og livsforhold generelt, samtidig som den skal bevare og fremme skoltekulturen. Lovens virkeområde er i skoltenes område. I Skoltelovens § 4 gis det en definisjon på en skolt, sitat:

> *"Med **skolt** avses i denne lag en person som själv anser sig vara skolt, förutsatt att han själv eller hans föreldrar eller far- eller morföreldrar åtminstone en har lärt sig skoltsamiska som förste språk eller att han är efterkommande till en sådan person eller att han är skolt til börden eller i överenstämmelse med tidligare lagstifting."*

Skolteloven er også tatt inn som en del av EUs direktiver, og det burde derfor være en selvfølge at denne loven også fikk innvirkning på de norske skoltene livssituasjon i nærmeste fremtid. Undertegnede vil i fremtiden arbeide for at den forannevnte Skolteloven og "**skoltedefinisjonen"** også skal gjelde for den norske skoltebefolkningen. Fordi skoltene er **et folk**, og Norge er en del av EU, så burde denne **Skolteloven** gi de norske skoltene de rettigheter som står i den loven, EU direktivet. De finske skoltene har også større bruksrettigheter på statens grunn i Finland enn andre naturnæringsutøvere. De kan på visse vilkår få gratis ved til brensel, og få anvist områder hvor de kan få bygningsmaterialer og annet virke til husbehov, grus og fyllingsjord til bygningsbehov og annet husbehov. Skoltene kan også med tillatelse fra skogsforvaltnings-myndighetene få tillatelse til å ha reingjeter-, jakt- og fiskehytter, lagerbygninger mv. Skoltene i Finland har videre en rekke særordninger. Blant annet kan de fiske gratis på statens grunn og anlegge uten særskilt tillatelse båthavn og plass for tørking av fiskeredskap mv. Myndighetene i Finland har i de siste femti årene lagt forholdene til rette for at de finske skoltene i større grad har fått muligheter til å bevare sin egenart, levemåte og kultur. I Finland er det en uttalt målsetting "att främja levnadsförhållandena och utkomstmöjligheterna för skoltarna" og videre "bevara och främja skoltekulturen".

Som man ser har den finske staten i mange år bidratt til at skoltene i Finland har fått et næringsgrunnlag for å ivareta sin kulturelle egenart. Sammenlignet med den finske stat, så har den norske stat underkjent sitt overordnede ansvar for de norske skoltene og overlatt deres skjebne til det norske Sameting. Denne ansvarsfraskrivelsen fra statens side har ført til at de norske skoltene over flere år er forsøkt usynliggjort og assimilert i samekulturen.

Dersom Sametinget hadde hatt reelle hensikter for å gjøre noe for skolteminoriteten, så burde Sametinget tidligere bidratt til å gjøre de statlige myndigheter oppmerksomme på de norske skoltenes historiske rettighetstap, nåværende livsbetingelser og manglende næringsgrunnlag. Det kunne muligens ha ført til at de norske skoltene hadde fått lovfestede og spesielle rettigheter på lik linje med de finske skoltenes, og skoltekulturen i Norge kunne vært høyst oppegående og ikke ”utslettet” som i dag.

Mikit Ivanowitz